

Devlet Faaliyetinin Sınırları

Wilhelm von Humboldt

Çeviren: Bahattin Seçilmişoğlu

Humboldt, Wilhelm von

Devlet Faaliyetinin Sınırları

Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen ([1792], 1851)

Çeviren: Bahattin Seçilmişoğlu

ISBN 13: 978-975-6877-92-0

Liberte Yayınları: 105

Özgürlük Klâsikleri: 2

3. Baskı: Şubat 2013

© Liberte Yayınları

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Muhsin Dođan

Montaj: Merkez Repro

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37

Sertifika No: 25744

LIBERTE
libertyayinigrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

Web: www.liberte.com.tr | E-mail: info@liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Wilhelm von Humboldt

(d. 22 Haziran 1767, Potsdam – ö. 8 Nisan 1835, Tegel)

TAM ADI FRIEDRICH WILHELM CHRISTIAN KARL FERDINAND VON HUMBOLDT olan Wilhelm von Humboldt, 22 Haziran 1767'de Potsdam'da doğdu. Humboldt hem bir filozof, hem de hükümet görevlisi ve diplomattı. Ayrıca daha sonra 1949'da, kendi adının verildiği Berlin Üniversitesi'nin de kurucusuydu. Humboldt, bilhassa dil felsefesine yaptığı önemli katkılarla, daha çok bir dilbilimci olarak hatırlanmaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim teorisine ve pratiğine yaptığı katkılar da göz ardı edilemez. Hatta, Amerika ve Japonya gibi ülkelere örnek model teşkil etmiş olan Prusya eğitim sisteminin de mimarıdır.

Bir filozof olarak Humboldt, Aydınlanma döneminin özgürlük anlayışının en önemli savunularından sayılan *Devlet Faaliyetinin Sınırları* adlı eseriyse, John Stuart Mill'in *Hürriyet Üstüne (On Liberty)* adlı eserini etkilemiş ve Humboldt'un fikirleri İngilizce konuşan dünyada tanınır hale gelmiştir. Humboldt, Mill'in daha sonra "zarar prensibi" dediği kavramın ilk temelini atmıştır.

1802-1819 yılları arasında başarılı bir şekilde diplomatlık yapmıştır. Dil bilimi alanında uzman olan Humboldt, ayrıca Bask dili çalışmış; *Pindar ve Aeschylus*'u Almancaya çevirmiştir.

Haziran 1791'de Karoline von Dacheröden ile evlenmiş ve sekiz çocuğu olmuştur ancak bunlardan sadece beşi hayatta kalmayı başarmıştır. 8 Nisan 1835'te Brandenburg'un bir eyaleti olan Tegel'de hayata gözlerini yummuştur.

Bazı Eserleri:

Sokrates und Platon über die Gottheit (1787-1790)

Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen ([1792], 1851).

Plan einer vergleichenden Anthropologie (1797)

Das achtzehnte Jahrhundert (1797)

İçindekiler

Çevirenin Önsözü (Bahattin Seçilmişoğlu).....	11
Editörün Önsözü (J. W. Burrow).....	19
Editörün Notu.....	83
1 Giriş.....	86
2 Birey Olarak İnsan ve Onun Varoluşunun En Yüce Amaçları Hakkında.....	96
3 Devletin, Yurttaşının Pozitif Mutluluğuna İlgisi Hakkında..	106
4 Yurttaşın Negatif Mutluluğuna / Devletin İlgisi Hakkında / Yurttaşın Güvenliği İçin.....	138
5 Devletin Dış Düşmanlara Karşı Güvenliği Sağlamaya Olan İlgisi Hakkında.....	144
6 Devletin, Yurttaşların Karşılıklı Güvenliğine Olan İlgisi Hakkında / Yurttaşların Zihin ve Karakterini Değiştiren Kurumlar / Milli Eğitim.....	152
7 Din.....	162

8	Ahlâkın Islahı	188
9	Devletin, Daha Doğru ve Olumlu Tanımlanmış Güvenlik Konusuna İlgisi	206
10	Devletin, Doğrudan Sadece Faili İlgilendiren Eylemlere İlişkin Güvenlik Konusuna İlgisi Hakkında (Zabıta Yasaları)	214
11	Doğrudan Başkalarıyla İlgili Olan Yurttaş Eylemlerine İlişkin Güvenlik Konusuna Devletin İlgisi Hakkında (Medenî Yasalar)	226
12	Yurttaşlar Arasındaki İhtilâflara İlişkin Yargı Kararlarında Ortaya Çıkan Güvenlik Konusuna Devletin İlgisi Hakkında	244
13	Devlet Yasalarını İhlâl Etmenin Cezalandırılmasında Ortaya Çıkan Güvenlik Endişesi Hakkında (Ceza Yasaları)	250
14	Yaşı Küçüklerin, Delilerin ve Ahmakların Mutluluğu Konusuna Devletin İlgisi Hakkında	274
15	Devletin Devamlılığı İçin Önlemler - Teorinin İkmali	284
16	Önerilen Teorinin Hayata Geçirilmesi	292
	Önerilen Kaynaklar	307
	Dizin	313

Çevirenin Önsözü

DEVLET... İNSANOĞLUNUN TARİHTEKİ EN BÜYÜK icadı... Kendi eliyle yarattığı, bilerek ve isteyerek, iradesini, haklarını, hatta biricik varlığı, canını teslim ettiği, çoğu zaman, her anlamıyla bir “yok edici”ye dönüştürdüğü, karşı konamaz aygıt... Thomas Hobbes’un “canavar”, Hegel’e göre “Tanrı’nın yeryüzündeki yürüyüşü”, Max Weber’in tanımıyla “şiddet kullanma hakkını elinde bulunduran yegâne güç”...

Modern Batı felsefesindeki devlet tanımı, Aydınlanma’dan çıkan iki ana kola göre biçimlenir. Pozitivist ve toplumcu akımda devlet, Doğu’daki “kutsal” nitelemesine çok yaklaşırken, Rölativist ve bireyci akımda, şimdilerde giderek daha fazla kazandığı “araçsallık” kimliğiyle daha uyumludur.

Fransız Devrimi sonrasındaki gelişmeler, önceleri bütün Avrupa’da daha müdahaleci ve kuşatıcı bir devlet anlayışına ve uygulamasına yol açmış ise de, özellikle John Locke’un “doğal haklar-doğa devleti” kavramlaştırmasıyla başlatabileceğimiz “liberal devlet” anlayışının ve bilhassa bunun ABD’deki uygulamasının etkisiyle, süreç içinde yerini daha sınırlı –dolayısıyla daha demokratik ve özgürlükçü– bir devlete bırakmış ve giderek daha fazla bırakmaktadır.

“Devletin sınırlanması”, –felsefi değil, teknik anlamıyla– Türkiye’nin gündemine ancak 1980’lerden sonra girebildi. 2000’li yılların daha ilk adımında art arda yaşanan iki ekonomik kriz, devlette küçülmenin mutlak bir gereklilik olduğunu âdeta başımıza vurarak kanıtla da, bu alanda –birtakım olumlu adımlara rağmen– henüz yeterli mesafe kaydedildiğini söylemek güç.

Çünkü bir yanda, –çıkarı nedeniyle olmasa da– “küçük devlet” anlayışını hazmetmesi mümkün gibi görünmeyen geleneksel “devlet fetişistleri”, diğer yanda, şu ya da bu ad altında devletten beslenmeyi alternatifsiz hayat tarzı hâline getirmiş, çok geniş toplum katmanları ve yanı sıra, ellerindeki gücü kaybedeceklerini iyi bilen siyasi ve bürokratik iktidarların toplamından oluşan “statüko”, direnişini sürdürmeye çalışmaktadır.

Üzerinde yaşadığımız coğrafyanın, tarih boyunca, gerek stratejik önem ve gerekse iç istikrarsızlık sebebiyle çok güçlü bir “devletçilik” geleneğine ev sahipliği yaptığı malumdur.

Öyle ki, Batı toplumlarında muhalefet hareketleri olarak başlayan ve çevreden merkeze doğru sıkıştırılmalarla ilerleyen modernleşme ve reform hareketlerinin, başta Osmanlı ve hinterlandı olmak üzere, bütün Doğu toplumlarında bizzat devlet seçkinleri eliyle –tabii ki devletin istediği ölçü ve biçimde– başlatılıp, toplumsal talebin sıfır olması sebebiyle de âdeta cebri modernleşme biçiminde yürütülmesi bile, “devlet merkezli hayat”ın bu toplumlar nezdindeki tam meşruiyetinin delili olarak görülebilir.

Dolayısıyla ne Osmanlı’nın son dönemi ne de Cumhuriyet tarihimiz boyunca “Devletin faaliyet alanının sınırlanması”

gibi bir konu başlığının –bir iki istisna dışında– toplumun gündemine gelmiş olması, hayal dahi edilemez.

Tarihsel arka plânı kadar, Cumhuriyet'in, Osmanlı bürokrasisinin devamı olarak kurulmuş olması ve ilk yıllarındaki sermaye yokluğunun yatırımların devlet tarafından yapılmasına zorlaması gerçeği de, bugünkü “devlet merkezli hayat”ın ortaya çıkmasında az etkili olmamıştır. Sonuçta, ülkenin hâlâ “en büyük işvereni” ve “en büyük yatırımcısı” olan bir mekanizmanın, siyasî ve toplumsal alanın da tek belirleyici aktörü olmasında şaşılacak bir şey olmasa gerektir.

Ekonomik özgürlük ve siyasî özgürlüğün birbirinin hem sebebi hem de sonucu oldukları ve devlete ait alandaki her genişlemenin, birleşik kaplar misali, bireysel ve toplumsal alanda aynı ölçüde bir daralmayla sonuçlanacağı gerçeğinin birey tarafından iyi anlaşılması, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün sırf bir özlem olmaktan öteye geçmesinin de garantisidir.

Humboldt'un baş eseri diyebileceğimiz *Devlet Faaliyetinin Sınırları*'nın, henüz Avrupa'da –dolayısıyla Prusya'da– güçlü ve yaygın bir devletçilik uygulamasının hüküm sürdüğü 18. Yüzyıl'ın sonunda yazılmış –ki sansür korkusu sebebiyle, yazılmasından tam altmış iki yıl sonra yayımlanabilmiştir– olmasına karşılık, devletlerin bugün ancak gelebildikleri bir noktadan çok daha ilerisine işaret ediyor olması, eserin ve yazarının ileri görüşlülüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir.

Onun, devletin faaliyet alanını sınırlama gerekçesini oturttuğu felsefî temel, –tıpkı pozitif ve negatif özgürlük gibi– Türk siyasî kültürü, hatta felsefesi için epeyce yabancı olan “pozitif” ve “negatif” mutluluk kavramlaştırmasından üretilmektedir.

Negatif mutluluk, bireyin her türlü iç ve dış tehlikelerden korunması yoluyla sağlanan bir asgarî had iken, pozitif mutluluk, bunun ötesine geçecek şekilde, onun fiziksel ve ruhsal her türlü “iyilik” hâlidir.

Humboldt’a göre, devletin yurttaşına sağlamakla yükümlü olduğu ve bunun ilerisine asla geçmemesi gereken mutluluk, negatif olanıdır. Yani devlet, bireylerin yalnızca güvenliğini sağlamakmalı, onların pozitif mutluluğuna karışmamalıdır. Buradan hareketle Humboldt, güvenlik (silâhlı kuvvetler, polis ve yargı) dışındaki bütün kamu hizmetlerinin, devletin faaliyet alanı dışında kalması gerektiğini söylemektedir. Ancak güvenlik, yurttaşın kendi imkânlarıyla sağlayamayacağı tek hizmet olduğu için devlete bırakılmalıdır. Kısacası Humboldt, burada da, bütün tezinin etrafında döndüğü “zorunluluk” ilkesini, devletin faaliyet alanının belirlenme ölçüsü olarak koymaktadır.

Görüşleriyle klâsik liberal (liberteryen) bir duruş sergileyen Humboldt, her liberal gibi, tezlerini “kendiliğindenlik”, “çeşitlilik” ve “özgürlük” kavramlarına dayandırmaktadır. Örneğin ona göre, bireysel ve (bunun üzerinden) toplumsal maddî-manevî gelişmenin yegâne itici gücü, kendiliğindenliktir (*spontaneity*). Çünkü birey tarafından içsel olarak üretilmemiş, dışarıdan sağlanmış her türlü gelişme yapaydır ve son tahlilde faydasızdır.

O yüzden, meselâ devletin belirleyeceği ve benimseteceği her türlü ahlâkî ve dinî norm, erdemli bireyler yetişmesinde etkisiz ve hatta zararlıdır. Çünkü devletin zorlama ve kılavuzluğuyla sağlanan bir gelişme, asla, bireyin geniş bir özgürlük ve çeşitlilik ortamı içerisinde kendi enerjilerini kullanarak ve yeteneklerini geliştirerek elde edeceği manevî bireysel gelişme

kadar verimli olmayacak, hatta enerjiyi zayıflatacağı için zararlı olacaktır. Üstelik görünürde (sahte) bir ahlâklılık kazandıracacağı için, bireysel karaktere de zarar verecektir. Bu yüzden devlet, sadece dinî ve ahlâkî fikirlerin serbestçe dolaşımı önündeki engelleri kaldırmalı, yani çeşitliliği sağlamalı ve herhangi bir din ya da ahlâk anlayışını benimsetmeye çalışmamalıdır.

Benzer gerekçelerle, örneğin “millî eğitim” de, tekdüzeliğe ve sonuçta yeteneklerin körelmesine sebep olacağından, Humboldt’a göre zararlıdır.

Devletin bu faaliyetlerden çekilerek boşaltacağı alan ise, onun deyimiyile “yurttaşların gönüllü birlikleri” tarafından doldurulacaktır. Humboldt, belki, ilk defa değil ama ilk kez bu denli güçlü bir vurguyla “sivil toplum” kavramına işaret etmektedir. Bunu yaparken de, devlet yapısı ile ulusal toplumu birbirinden ayırmada son derecede titiz davranmakta, kendiliğinden oluşacak olan bu “sivil işbirliği”nin, zorla yaptırılan ve faturasını, özgürlüklerinin kısıtlanması biçiminde bireye çıkaran devletin aksine, bütün faydaların temininde çok daha verimli olacağını, üstelik bedelinin özgürlük olacağını öngörmektedir.

Sonuç itibarıyla, güvenliğinin sağlanması dışında vatandaşın “kendi iyiliği” düşünülerek devlet tarafından yapılan her türlü düzenleme ve kurum, devletin faaliyet alanı dışında kalmalıdır.

Belki de, Humboldt'un devlete bıraktığı tek saha olan “güvenlik” konusunda bile ne denli titiz ve ihtiyatlı bir görev tanımlı yaptığını gösteren, Dokuzuncu Bölümün hemen başındaki ona ait şu cümleyi buraya alıntılırsak, onun devlet karşısında bireyi nasıl öne çıkardığını göstermek bakımından yeterli olacaktır: “Siyasî faaliyetin etki alanı yalnızca, başkalarının hakla-

rına doğrudan tecavüz anlamına gelecek fiilleri kapsayabilir”. Çünkü, yine onun sözleriyle, “Devlet kurumu sadece, gerçek amaç olan insanın, uğruna feda edilmemesi gereken bir itaat ettirme aracıdır.”

18. ve 19. Yüzyıllar'da yaşamış bir Alman entelektüelinin, henüz 24 yaşında sergilediği ve belki de ancak önümüzdeki yüzyıllarda gerçeğe dönüşmesi mümkün olabilecek bir “ideâl devlet” tanımını kendi çağından gizlemek zorunda kalması, günümüzde bile kabul görmesi zor olan bu ideâlin ne denli “ileriye dönük” bir şey olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda, küreselleşmeyle birlikte giderek güç ve otorite kaybına uğrayan ulus-devletlerin, varlıklarının devamı çaresini “küçülme”de bulmaları ve 20. Yüzyıl'ın baş belâsı olan diktatörlüklerden neredeyse eser kalmamasıyla da, tarihin âdeta Humboldt'a bir “özür” borçlu olduğunu ortaya koyuyor gibidir.

Elinizdeki kitap, Humboldt'un bu gerçekten çok önemli denemesinin yanı sıra, İngilizce çevirmeni J. W. Burrow'un “Editörün Önsözü” başlığıyla kaleme aldığı yetkin bir Humboldt eleştirisini de okuyucuya sunmaktadır. Burrow'un sayısız dipnotla zenginleştirdiği bu mukayeseli değerlendirmenin, Humboldt'un düşünce sistemine toplu bir bakış sağlaması kadar, dönemin Alman düşünce dünyasında kısa bir gezinti yaptırması açısından da yararlı olacağını düşünüyorum.

Liberte Yayınları'nın, kendi alanında bir başyapıt olan bu dev klâsikle Türkiye'nin entelektüel birikimine çok önemli bir katkı daha yaptığı kuşkusuzdur.

M. BAHATTİN SEÇİLMİŞOĞLU
Trabzon, Aralık 2003

Birinci Bölüm

Giriş

BU YAZININ AMACI, DEVLET KURUMLARININ HANGİ hedefe yönlendirilmesi ve faaliyetlerine ne ölçüde sınır konması gerektiğini ortaya çıkarmaktır. Bu sorunun önemi kendiliğinden aşıkârdır ve en dikkate değer siyasî kurumları birbirleriyle ve en güzide felsefeci ve siyasetçilerin görüşleriyle mukayese ettiğimizde, bunun son derecede az tartışılan ve belli belirsiz cevaplanmış bir soru olduğunu görüp, haklı olarak şaşıracağız.

Devlet kurumlarının iskeletini bizzat değişikliğe uğratmış veya siyasî reform projeleri teklif etmiş olanlar, çoğunlukla, ulusun veya onun bir bölümünün yönetiminde sahip olması gereken kendine ait payı belirtmekle ve hiç kimsenin diğerlerinin haklarını çiğnememesi için, yönetimin planlanmasında her birine uygun fonksiyonların tahsis edilmesiyle ilgilenmişlerdir. Fakat bana öyle geliyor ki, bir siyasî yapıyı kurma veya yeniden örgütlenme konusundaki her girişimde, açıkça göz önünde tutulması gereken iki ana hedef vardır ki, bunların ikisi de, ne gözden kaçırılabilir ne de genel amaçlara ağır bir hasar vermeden, biri diğerinden daha az önemli kabul edilebilir: Bunların birincisi, söz konusu ulus için, kimin yöneteceğine, kimin yönetileceğine karar vermek ve yönetime gerçek anlamda işlerlik kazandırmak konusunda anlaşmaya

varmak; ikincisi ise yönetim tesis edildiğinde, işlemlerini yayması veya sınırlaması gereken kesin alanı tayin etmektir. Yurttaşın özel hayatını daha yakından etkileyen ve daha özelde onun hür ve ihtiyarî faaliyetini belirleyen bu ikincisi, açık konuşmak gerekirse, gerçek nihai amaçtır; ilki ise sadece bu hedefe ulaşmanın bir yoludur. Ama yine de, insanın en ciddi biçimde dikkatini yönelttiği, bu hedeflerden ilkidir ve kesin bir amacın peşinden kendine özgü bu gidiş, genellikle insan faaliyetinin kendisini ortaya koyuş tarzıdır. Bu, insanın manevî ve fiziksel enerjilerinin bir araya getirilerek belli bir hedefin –ki insanın gerçek mutluluğu kovalaması ve bütün gücü ve gelişmesiyle ona ulaşmak için çabalamasıdır– takip edilmesinden ibarettir. Servetin, geri kalan unsurlarla birlikte, bu çabayı tamamladığı bir gerçektir; ama bu sadece, bizi büyüleme gücüne sahip olan, hazzın hayali bakımındandır. Eğer insanın kâinattaki konumunu göz önünde bulundurursak –ve eğer onun bütün enerjisinin belli birtakım faaliyetlere doğru olan değişmez eğilimini hatırlar ve onu sürekli olarak çaba göstermeye teşvik eden, kuşatıldığı doğanın etkisinin farkında olursak– huzur ve servetin yalnızca hayalde var olduğunu görürüz. Yalnızca, kısmî ya da tek yönlü olan insan, faaliyet çizgisinin kesintiye uğramasıyla huzur bulur; yetenekleri tam gelişmemiş insanda yalnızca bir tek hedefin bulunması bile, tek başına, enerjinin azlığının belirtisidir. Özellikle de daha titiz hassasiyetler söz konusu olduğunda, servetle birlikte ortaya çıktığını zikrettiğimiz tatminsizlik, ancak hayal gücü ile düşünülmesi mümkün olan, insanın mükemmelliği ideâline hiç uymaz; fakat bu, kültürsüz insan için tamamen doğru, bu kültürsüzlük hâli ile yukarıda anılan o ideâl standart arasındaki her ara derecede nisbeten doğrudur.⁵⁰ Öyleyse bu, bir

50 Humboldt'un argüman biçimi burada karışık gibidir. Eğer, ince hassasiyet ile az eğitimin mutlaka zıtlık olarak sunulmasının gerekmediği hatırdta tutulursa, anlam biraz daha netleşir.

fatihin, ele geçirmiş olduğu ülkenin fiili işgalinden çok kazandığı zaferden zevk duyduğu ve bir reformcu için, reformun doğasında olan tehlike heyecanının, onun sonuçlarının dingin zevkenden daha hoş olduğu anlamına geliyor gibi görünmektedir. O hâlde, egemenlik konusundaki çaba, insan tabiatına, özgürlüğe nispetle daha direkt olarak uygun veya en azından, özgürlüğü sağlama endişesi, onun gerçekten elde edilişinden daha tatmin edici demektir. Ne var ki, özgürlük, muhtelif ve belirsiz faaliyetler sonucu olan bir gerçekleşebilme ihtimâlidir; oysa yönetme veya egemenlik çabası, tek ama gerçek bir faaliyettir. Bu sebeple özgürlüğe duyulan hasret, başlangıçta, sadece derin hassasiyete sahip bilinç tarafından var olmadığı sıkça telkin edilen bir şeydir.

Ancak yine de, devlet erkinin asli hedefleri ve sınırları konusundaki sorunun en önemli –belki de diğer herhangi bir siyasi meseleden daha önemli– soru durumunda kalması, inkâr edilemez olmaya devam etmektedir. Ancak böyle bir araştırma, bütün siyaset biliminin zaten dikkat çektiği nihai hedefi konu alır; fakat bunun, yoğun bir pratik uygulamaya imkân verdiği de bir vakiadır. Gerçek siyasi devrimler veya yeni idarî organizasyonlar, asla kesişen ve tesadüfi pek çok çevresel şartlar var olmadan ortaya çıkmaz ve daima çeşitli talihsiz sonuçlara yol açarlar; oysa hükümdar –demokratik, aristokratik veya monarşik, hangisi olursa olsun– kendi faaliyet alanını sessiz sedasız ve dikkat çekmeyecek şekilde genişletebilir veya sınırlayabilir ve genelde ürkütücü yeniliklerden kaçınmak suretiyle, amaçlarına daha emin adımlarla ulaşır. En iyi yol gösterici insan faaliyetleri, doğal dünyadaki işleyişe en büyük sadakatle benzeyenlerdir. Meselâ, kendisini bekleyen, gözden kaçmış ve ihmâl edilmiş toprağa düşen tohum, doğası gereği her zaman tahripkâr olan bir volkanın şiddetli patlamasından daha zengin

ve daha hayırlı bir gelişme getirir; üstelik, kültürel ve öğretici üstünlüğüyle haklı olarak övünen şimdiki çağa daha iyi uyum sağlayan bir başka reform sistemi de mevcut değildir.

Dolayısıyla, devlet erkinin aslı sınırlarıyla ilgili önemli olan meselenin, insan enerjisinin daha fazla özgürlüğüne, daha zengin bir şartlar ve durumlar çeşitliliğine götürmesi gerekliliği olduğu kolayca sezilebilir. İmdi, daha yüksek seviyedeki bir özgürlük imkânı, bir ön şart olarak, bireysel güçler bakımından daha zengin bir kaynak çeşitliliğinin –büyük ve yoğun kitleler hâlinde hareket etme ihtiyacındaki azalma– artışıyla da mütenasip bir gelişme ister. Madem ki şimdiki çağ, bu ilerlemiş kültürü, bu gücü ve kaynakların çeşitliliğini elinde bulunduruyor, çok normaldir ki, bunu gerektiren özgürlüğe de tartışılmaz olarak izin verilmelidir. Ve böylece onun reform metotları, bizim de öyle olduğunu kabul ettiğimiz, ilerlemeci bir uygarlığa yakışır olacaktır. Yani genel bir ifadeyle, özgürlük, hükümdarının fiziksel iktidarını kontrol etmek için ulusun çekilmiş kılıcıdır; oysa şimdiki hâlde, kültür ve bilginmişlik, ulus bireylerinin düşüncelerini öylesine etki altına almakta, iradelerine öyle boyun eğdirmektedir ki, günümüzdeki reform tavizleri, ulustan ziyade bunlara atfedilebilir gibidir. İnsanlar ve yurttaşlar olarak, haklarının tam bilinci içindeki bir halkın zincirlerini kırdığını görmek güzel ve yüceltici bir manzara ise de, yine de bir prensin, halkının zincirlerini çözdüğünü ve ona özgürlüğünü bağışladığını görmek, daha iyi ve yüceltici olsa gerekir – fakat bir lütf davranışı olarak değil, onun öncelikli ve en elzem görevi olarak; çünkü, hukuka saygılı bir anlayışla elde edilen şey, mutlak zorunluluk hâlindeki talepleri kabul ettirerek elde edilenden daha iyidir; bir devletin kurulduğunda bağışlayabileceğine kıyasla, bir

ulusun, mevcut kurumları alaşağı ederek ulaşılmaya çalışacağı özgürlüğün, onu elde etmiş olma durumuna göre sadece bir umut, başarmış olmaya oranla bir hazırlık olduğunu dikkate aldığımızda, bu durum daha da böyledir.

Eğer siyasi örgütlenmelerin tarihine kısaca bir göz atarsak, bunların herhangi birinin işleyişinin içine hapsedildiği kesin bir faaliyet sınırının mevcut olup olmadığına hükmetmek son derecede güçtür, çünkü hiçbirinde, belli temel ilkelere dayanan ve enine boyuna düşünülerek geliştirilmiş sistematik bir plân olmadığını görürüz. Yurttaşın özgürlüğünün ise, iki sebeple daima sınırlanmış olduğunu gözlemleriz: ya yapıyı oluşturma ve güvence altına alma zorunluluğu ya da amaca uygunluk bakımından, ulusun ahlâkî ve fiziksel durumuna ilişkin ihtiyaçlarını sağlamak gerekçesiyle. Bizatihi güçlü olan kurumun ilâve bir desteğe ihtiyaç duymasına veya yasa koyucuların bakış açılarının daha geniş ya da daha dar olmasına göre, bu anlayışlar nöbetleşe egemen hâle gelmişlerdir. Aslında, bu sebeplerin her ikisinin de çoğu defa birlikte etki gösterdiği görülür. Antik devletlerde, yurttaşların özel hayatıyla ilgili hemen bütün kurumlar, tam anlamıyla siyasi bir karakter taşıyordu. Kendinden bir otoriteye sahip olmak suretiyle, kurum, bekâsı açısından, büyük ölçüde ulusun iradesine tâbi idi ve bu sebeple, oluşturulan kurumların karakteriyle ulusal irade arasında muhafaza edilmesi gereken uyum vasıtalarını unutmamak gerekliydi. Aynı politika, hâlihazırdaki küçük cumhuriyetçi devletlerde gözlenebilir; sadece bu şartların ışığında bile, kamusal özgürlük azaldıkça, aynı oranda özel hayattaki özgürlüğün artacağını, buna karşılık güvenliğin, kamusal özgürlükle birlikte hareket edeceğini söylemek doğru olacaktır. Antik dönem yasa koyucularının çoğunlukla, filozoflarının ise

sürekli olarak dikkatlerini bireyin özel hayatına yönelttikleri bir gerçektir ve insan tabiatının manevî değeri, onların gözünde en yüksek saygıya lâyık idi: bunun bir örneğini, Platon'un *Devlet*'inde (*Republic*) görmekteyiz, ki Rousseau çok haklı olarak, onu siyasî bir risaleden ziyade, eğitim yanı daha fazla olan bir eser diye nitelemiştir.⁵¹ Şimdi, en modern devletleri bu açıdan göz önüne alırsak, vatandaş adına hareket etmek ve onun refahı için gereken tüm ihtiyaçlarını karşılamak hedefinin, bu hedefe yöneltmiş ve çoğunlukla özel hayata çok belirgin bir şekil veren yasakların ve kurumların sayısı sayesinde çok açık ve net olduğunu görürüz. Yapılarımızın daha üstün olan iç tutarlılığı –daha geniş düşünceleri doğal olarak kabule hazır salt düşünce adamlarının daha derin etkileri– ulusal faaliyetin ortak amaçlarını daha iyi nasıl geliştireceğimizi bize öğreten buluşların fazlalığı ve son olarak, hepsinden çok, yönetme erkini, bir ölçüde yurttaşların manevî ve istikbâldeki mutluluğundan sorumlu olmak şeklinde tarif eden bazı dinî görüşler, bu değişikliğin ortaya çıkmasına ve bu pozitif ilginin gelişmesine hep birlikte katkıda bulunmuşlardır. Fakat belli başlı kurumların ve zabıta yasalarının kökenine bir göz atarsak, bunların ekseriyetle, gerçek ya da bahane olsun, tebaanın üzerine vergiler yüklenmesi zorunluluğundan kaynaklandığını görürüz ve bu tür kurumlar, onlardaki dikkat çektiğimiz yapıyı sürdürmek şeklindeki aynı arzudan kaynaklandığı için, bu noktada tekrar antik devletler örneğimize dönüyoruz. Bununla birlikte, kendisini oluşturan bireylerle aynı derecede devleti etkilemeyen özgürlük sınırlamalarına geldiğimizde, antik ve modern yönetimler arasındaki muazzam farka dikkat etmemiz gerektiği sonucuna varırız. Antik yönetimler, dikkatlerini daha yoğun

51 *Emile*'de, kit. 1.

bir şekilde, insana olduğu kadar, birey olarak insanın uyumlu gelişmesine de yönelttiler; modern devletler ise en fazla, onun rahatı, refahı ve verimliliğiyle ilgileniyorlar. Yani öncekiler erdeme önem verdiler, şimdikiler mutluluğu arıyorlar. Ve buradan hareketle, antik devletlerde özgürlüklere getirilen sınırlamaların, bazı önemli açılardan, zamanımızı karakterize edenlerden daha baskıcı ve tehlikeli oldukları sonucu çıkarılabilir. Çünkü bunlar doğrudan, insanın bireyselliğinin zorunlu olarak kendisiyle kaim olduğu ruhun içsel hayatına saldırıyordu. İşte bu yüzden, bütün antik uluslar, gençlerinin sistematik komünal eğitimi (onlarda hemen hemen evrenseldir) ve yurttaşların bilerek tesis edilmiş komünal hayatları hususunda, daha fazla bir gelişme talebine ve daha sınırlı olan haberleşme imkânlarına pek fazla bağlı olmayan, tekdüze bir karakter (*Einseitigkeit*) sergilemişlerdir. Fakat bir başka bakış açısından, bu antik kurumlar, insanın bir birey olarak faaliyetinin yoğunluğunu korumuş ve artırmışlardır. Onların, bütün bunlardan önce, her zaman taşıdıkları en güçlü arzu olan ölçülü ve enerjik yurttaşlar yetiştirme isteği, ruh ve karakterlerine bütünüyle yüksek bir itici güç vermişti. Bizde ise, insanın birey olarak daha az sınırlanmış olduğu bir gerçektir; ama, her ne kadar kendi iç dinamiklerimiz sayesinde şimdiki dış engellerle mücadele etmeye başlamak daha mümkün gibi görünse de, etrafımızı saran bu dış şartların etkisi, maalesef daha sınırlayıcıdır. Ve hâlâ devletlerimizde, özgürlüğe, kendilerine özgü nitelikleri bulunan sınırlamalar konmaktadır; bunların, insanın gerçekte ne olduğundan ziyade neye mâlik bulunduğunu dikkate almaları, antiklerin yaptığı gibi insanın fiziksel, zihinsel ve ahlâkî yeteneklerini geliştirmemeleri gerçeği; son olarak ve özellikle, yasalardan daha bağlayıcı birtakım belir-

leyici faktörlerin egemenliği, yaşayan her erdemın kaynağı olan enerjileri ve daha yüksek, daha çeşitlendirilmiş bir vazgeçilmez kültürel ortamı yok etmektedir. Dahası, antiklerin daha yüksek olan enerjileri, tekdüzeliklerini telâfi etmelerini sağlıyordu; fakat modernlerin tekdüzeliği, azalmış olan enerjinin zararından dolayı durumu daha da kötüleştirmektedir. Antikite devletleriyle bizim zamanımızdakiler arasındaki bu fark, genelde epeyce belirgindir. Bu sonraki yüzyıllarda, ilerlemenin hızlı ve uzun adımlarına, sanatsal buluşların sayısı ve yaygınlığına ve faaliyetlerimizin özellikle büyüklüğünün dikkat çekici olmasına rağmen, hepsinden çok, bireyin hayatının kapsadığı, onunla birlikte ölen –hayal gücü tazeliği, ruh derinliği, irade gücü, tek başına insan tabiatına gerçek değerini veren bütün varoluşun kusursuz teklifi– aslı büyüklüğüyle, antikite bizi büyülemektedir. Antiklerin, insan doğasının esas değeri, yetenekleri ve bunların sürekli gelişimi konusundaki güçlü bilinçleri, onların bütün faaliyetlerinin itici gücüydü, bizde ise bunlar çoğunlukla, bireyin anlamının kaybolduğu veya en azından onun özel hayatının, kendi serbestliği, maddî rahatı ve mutluluğu kadar kabul görmediği, bunların sırf soyut fikirlerden ibaret olduğu görülmektedir. Antikler, mutluluğu erdemde arıyorlardı; modernler, çok uzun zamandır, önceki hâlden sonraki hâle ilerlemeye çaba harcamaktadırlar* ve hatta ahlâkı en saf biçimiyle düşünen adam** bile, insan doğasının tamamen, büyük oranda yapay olan bir mekanizma ortamı olduğu şeklindeki kendi düşüncesi doğrultusunda, kendini mutluluğu temin etmeye yükümlü hissetmektedir ve bu, insanın kendi çabalarıyla elde ettiği bir iyiden ziyade, dıştan verilen bir ödüldür. Bu dikkat çekici fark hususunda daha fazla bir şey söylemeye gerek duymuyorum, ama Aristo'nun

Etik'inde açıklayıcı bir pasajla, bir sonuca varma yönündeki bu ipuçlarını resmedeceğim: “Zira, doğal yoldan herhangi bir kimseye ait olan şey, herkes için en iyi ve en hoş olandır; ve bunun sonucu olarak, özellikle eğer insanoğlunu meydana getiren zihin ise, insan açısından zihne uygun bir hayat (en hoş olandır). Bu yüzden de bu hayat çok mutludur.”

Devletin sadece güvenliği mi, yoksa ulusun bütün fiziksel ve manevî mutluluğunu mu sağlaması gerektiği, siyaset yazarlarınca zaman zaman tartışılmıştır. Özel hayatın özgürlüğüne yönelik endişe, genellikle birinci önermeye götürmüş, buna karşılık, devletin sırf güvenlikten daha başka şeyler de verebileceği ve bir ihtimâl bile olsa zararlı özgürlük sınırlamalarının böyle bir politikanın mutlaka zorunlu sonucu olarak doğmadığı fikri ise ikinciye ögütlemiştir. Ve şüphesiz, bu inanç sadece siyasî teoride değil, cari uygulamada da egemen olmuştur. Bu durum, çoğu siyasî hukuk sisteminde, yakın dönemlerdeki felsefi düsturlarda ve genel olarak kurumlar tarihinde görülmektedir. Tarım, el sanatları, her tür sanayi, ticaret, sanat ve bizatihi eğitim, hep devletten hayat ve talimat almaktadır. Bu ilkelerin ortaya çıkışı, siyaset araştırmalarına (meselâ son zamanlardaki pek çok yaşamaya ilişkin ve finansal teorilerde görüldüğü üzere)⁵² yeni bir şekil vermiş ve ticaret, finans, ulusal ekonomi kurulları gibi pek çok yeni departman yaratılmıştır. Ancak yine de genel anlamda kabul edilebilir olan bu ilkeler, her şeye rağmen bana, daha köklü bir araştırmaya muhtaç gibi görünmektedir ve bu araştırma . . .⁵³

52 Humboldt, burada muhtemelen, Kameralizm olarak bilinen, 18. Yüzyıl Alman siyasî teori ekolüne atıfta bulunmaktadır.

53 El yazısı müsveddede, bu noktada bir eksiklik mevcuttur.

*İkinci Bölüm*⁵⁴

Birey Olarak İnsan ve Onun Varoluşunun En Yüce Amaçları Hakkında

54 Bu bölüm ve bir sonraki bölümün birinci yarısı, ilk defa, Schiller'in *Neue Thalia*'sında (1792) yayımlanmıştır, II, 131-69.

İNSANIN GERÇEK AMACI, MÜPHEM VE GEÇİCİ ARZULARIN telkin ettiği değil, aklın sürekli ve kesin zorlamalarının emrettiği gibi, yeteneklerini tam ve uyumlu bir bütüne doğru en yüksek ve en ahenkli bir biçimde geliştirmektir. Özgürlük, böyle bir gelişme imkânının gerektirdiği, en başta gelen, vazgeçilmez durumdur; fakat, bundan başka bir dizi zorunlu –aslında özgürlükle sıkı sıkıya bağlantılı– durum daha vardır.⁵⁵ Tekdüze bir ortamda bırakıldığında, insanların en özgür olanının ve kendine güvenenin bile gelişmesi engellenir. Ama bir yandan, böyle bir çeşitlilik özgürlüğün değişmez sonucu olduğu gibi, öte yandan, insanın kendisine koyduğu sınırlamalar olmaksızın, onu kuşatan çevreye özgü bir baskı sergileyen eziyet türleri de mevcuttur; bu iki durum, yani özgürlük ve hâl çeşitliliği, bazı bakımlardan bir ve aynı olarak ele alınabilir. Yine de, onlar arasındaki farka işaret etmeye katkıda bulunulabilir.

Öyleyse her insan, bir seferde yalnızca bir tek baskın yeteneğiyle hareket edebilir veya daha doğrusu, bütün doğa bizi, belirli bir zamanda, herhangi bir ihtiyarî faaliyetin tek

⁵⁵ Bu paragraf, alıntı yapılmak üzere Mill tarafından seçilmiştir. J. S. Mill, *On Liberty*, Cambridge baskısı, s. 58; Toronto baskısı, s. 261.

biçimde olanına yönlendirir. Bu yüzden de buradan, insanın kaçınılmaz olarak kısmî bir yetişmeye tahsis edildiği sonucunun çıktığı görülecektir; çünkü, enerjilerini çok sayıda şeye yönlentmekle, bunları olsa olsa zayıflatmış olur. Fakat insan, tabiatının farklı ve genellikle birbirinden ayrı olarak geliştirilmiş yeteneklerini birleştirmeye çalışarak; hayatının her döneminde, herhangi bir faaliyetin sönmekte olan kıvılcımları ile gelecekte tutuşacak olanları kendiliğinden bir işbirliğine sokarak ve meydana getirdikleri sayesinde yeteneklerini artırıp çeşitlendirmeye uğraşarak onların ayrı ayrı geliştirilmesi için bir dizi hedefi sadece ummak yerine, bunları uyumlu bir şekilde birleştirerek, bu tek yönlülükten kaçınmak iktidarına sahiptir. Elde edilen şey, bireysel durumda, geçmişin ve geleceğin şimdiki zamanla birleşmesi sayesinde, toplumda ise farklı bireylerin karşılıklı işbirliği yoluyla meydana getirilir; çünkü bireyin hayatının her basamağında, her bir birey, insan karakterinin mümkün özelliklerini temsil eden mükemmelliklerin yalnızca birini elde edebilir. O sebeple bu, herkesin, bütün diğerlerinin zengin kolektif kaynaklarına katılmasına imkân veren ve üyelerinin iç arzu ve yeteneklerine dayanan bir sosyal birlik sayesinde mümkündür. En cahiller de dahil herkesin tecrübelerine göre, uluslar bize, bireysel karakterin birlik oluşturuculuğu konusunda cinsiyetlerin birliğiyle bir örnek sunarlar. Ve her ne kadar, bu durumda birlik arzusu yanında farklılık daha belirgin ve dikkat çekici olsa da, bu birlik oluşturuculuk, cinsiyetin gerçek anlamda bir farklılık oluşturmadığı diğer tür birleşmelerde de daha az etkili değildir. Eğer bu fikri sonuna kadar takip etmiş olsaydık, bu belki de bizi, antikler, özellikle de Grekler arasında çok rağbet bulan, hatta bizzat yasa koyuların da meşgul olduğunu gördüğümüz ilişkileri daha net

kavramaya götürebilirdi: Çoğunlukla ve fakat yakışmayacak şekilde sıradan aşk ve bazen de hatalı olarak sadece dostluk adı verilenleri kastediyorum. Yetişmenin araçları olarak bütün bu tür ilişkilerin geçerliliği, tamamen bireylerin kendi kişisel bağımsızlıklarını, birliğin sıkı bağlılığıyla uzlaştırmadaki başarılarının ölçüsüne bağlıdır;⁵⁶ zira bu sıkı bağlılık olmaksızın, bir bireyin, başkalarının doğasına, deyim yerindeyse, egemen olamamasına karşılık, egemen olunan her birinin kendi emsalsiz yolunda kendi dönüşümünü gerçekleştirebilmesi için, bağımsızlık da bundan daha az gerekli değildir. Bir yandan, bireysel enerji her iki taraf için de gereklidir, ama diğer taraftan, onlar arasında, birinin diğerini anlamasını önleyecek kadar büyük olmayan, ama diğerinin sahip olduğunu takdir etmekten alıkoymayacak ve onu kendi karakteri içinde asimile etme arzusunu reddedecek kadar bir fark da gereklidir.

Öyleyse bu bireysel çaba ve zengin çeşitlilik, kendilerini bir orijinallik içinde bir araya getirir ve bu yüzden de bu orijinallik, insanoğlunun bütün ihtişamının bağımlı olduğu şeydir –ki her insan, sürekli olarak çabalarını buna doğru yöneltmelidir ve özellikle de hemcinslerini etkilemeyi arzu edenlerin, iki şeyi gözden kaçırmamaları gerekir: enerjinin ve kendi kendini geliştirmenin bireyselliği. Bu bireysellik, doğal olarak faaliyet özgürlüğünden ve failer arasındaki muazzam çeşitlilikten kay-

56 Humboldt burada pekâlâ, Berlinli bilge kadın Henriette Herz ile oluşturduğu, karşılıklı kendi kendini ıslaha dayanan küçük topluluğu, *Veredlungsbund*'u düşünüyor olabilir. Neticede Humboldt, sıkıcı toplum kuralları üzerinde ısrar edilen bu topluluğu, duygusal mahremiyet yönünden eksik bulmuştu (Yazarı bilinmeyen bu makale, çiçeklenmenin (*Blüthe*) sonucu olan olgunluğun (*Reife*), doğadaki en yüksek mükemmelliği temsil ettiğini ileri sürmektedir. Çiçeklenme ise daha fazla büyüleyici, ama daha az mükemmeldir).

naklandığı gibi, aslında doğrudan bunları ortaya çıkarma eğilimindedir de. Değişmez yasalara göre hareket eden ve düzenli adımlarla ilerleyen cansız tabiat bile, kendi bireyselliği içinde gelişmekte olan insana göre daha bireysel gibi görünmektedir. O insan, kendi kendini âdeta doğanın içine sürgün etmektedir; her insanın, dışındaki dünyanın güzelliğini ve çeşitliliğini, bunların aynı derecede kendi ruhunda mevcut olduğunun bilincinde olarak algıladığı, en yüce anlamıyla bir gerçektir. İnsan, yalnızca edilgen olarak dışsal duyum ve izlenimlere açık olmayıp, kendisi de ayrıca bir etken olduğunda, sebep ve sonuç arasındaki bu uygunluk –iç duygu ile dış idrak arasındaki bu karşılıklılık– kim bilir ne kadar daha sıkı olsa gerektir?

Bu ilkeleri, birey olarak insanın doğasına daha yakından uygulayarak test ettiğimizde görürüz ki, ikincideki her şey, kendini biçim ve maddeden ibaret iki eleman hâline dönüştürür. Fikir dediğimiz alttaki en saf biçim, en ince perdedir; duysal idrak dediğimiz ise, en kusurlu biçime sahip, en kaba maddedir. Biçim, maddenin birleşimlerinden ortaya çıkar. Birleşen madde zenginleştikçe ve çeşitlendikçe, nihaî biçim daha da yücelir. İllâhların çocuğu, yalnızca ölümsüz ebeveynlerin dölüdür; nasıl ki ağaçların çiçekleri meyve şeklinde olunlaşır ve meyvenin tohumundan başlayarak, yeni yapraklar, nasıl ki yeni sürgün veren tomurcuklar sayesinde fişkirirsa, aynen öyle biçim, derece derece, yine de daha nazık bir biçime sahip madde hâline dönüşür. Dahası, yoğunluğu da maddenin daha fazla çeşitlilik ve inceliğiyle orantılı olarak artar, çünkü iç tutarlılık, bunlarla artar. Madde, biçimin içinde harmanlanmış ve biçim de maddenin içine karışıp kaybolmuş gibi görünmektedir. Ya da metaforsuz konuşursak, insanın, fikirleri içinde bulunan duyguları ve duyguları içindeki fikirleri zen-

ginleştikçe, yüceliği daha da artar, zira biçim ve maddenin bu sürekli karışımı veya bireysel bütünlükle olan farklılığı, insanda birlikte var olan iki yaradılışın mükemmel bir kaynaşımına ve bu dolayımına onun büyüklüğüne tâbidir. Fakat kaynaşımın yoğunluğu da, üretici güçlerin enerjisine bağlıdır. İnsan varlığının en yüksek noktası, bu çiçeklenmedir.* Bitkilerin dünyasında, basit ve daha az nazik olan biçim, daha mükemmel olan çiçeğin öncü biçimi gibi görünmektedir ve kendisine öncülük ettiği ve derece derece biçimine dönüşmekte olduğu o çiçeğe uygundur. Her şey, çiçeklenme için acele etmektedir. Tohumdan türeyen şey ise, bu kadar göz alıcı değildir. Adamakıllı kalın olan ağaç gövdesi, kendilerini birbirlerinden çabucak ayıran geniş yapraklar, biraz daha fazla gelişmeye muhtaç gibi görünmektedirler; göz, yükselen gövde üzerinde gezindikçe, bu gelişmenin derecesini fark eder; daha körpe olan yapraklar, kendilerini bir araya getirmeye arzulu gibi görünürler ve çiçeğin ana çanağı (*calyx*) bu arzuyu tatmin ediyor gibi görünecek, birlikteliğe daha da yaklaşır.^{*57} Fakat kader, bitkiler ailesini bu bakımdan mutlu etmemiştir. Çiçek solar ve ölür ve meyvenin özü, daha önceki gelişme basamaklarının aynı aracılığıyla yavaş bir şekilde yükselmek üzere, eskisi kadar kaba ve tamamlanmamış gövdeyi yeniden üretir. Ama insanda, çiçek tedricen gözden kaybolduğunda, bu sadece, yine de daha güzel olan bir başkasına yer vermek içindir ve en güzelin çekiciliği, yalnızca, akıl sır ermez bir ebediyetin, sonsuz olarak geri çekilen manzaraları içinde bizim gözümüzden saklan-

* Goethe, *Über die Metamorphose der Pflanzen*.

⁴ Bu pasaj, güçlü bir biçimde Alman transandantal biyolojisinin etkisindedir. Bkz., G. S. Carter, *A Hundred Years of Evolution* (1958); R. Friedenthal, *Goethe, His Life and Times* (1965), böl. 27 ve W. Haas, "Of Living Things", *German Life and Letters* (1956-7).

maktadır. İmdi, insanın dışarıdan aldığı her şey, sadece tohum gibidir. En yetenekli tohumu, verimli ve kendisi için değerli bir çiçeklenmeye dönüştürebilen, tek başına kendi faal enerjisidir. Bu ise ancak, tam bir hayatî güce ve doğal bir bireyselliğe sahip olduğu ölçüde yararlıdır. Bu sebeple, insanların bir arada yaşamalarına ilişkin en yüksek ideâl bana, herkesin kendi en mahrem doğasından başlayarak ve yalnız kendisi için kendini geliştirmeye çabaladığı bir birlikten ibaretmiş gibi gelmektedir. Kuşkusuz, fiziksel ve manevî ihtiyaçları, insanları toplumlar hâlinde bir araya getirmektedir; nasıl ki savaş hâlindeki çatışmalar arenadaki dövüşlerden daha saygıdeğerdir ve nasıl ki öfkeli yurttaşların mücadelesi ücretli askerlerin kiralanmış gayretlerinden daha şereflidir, tıpkı öyle de, bu tür kendiliğinden etkenlerin kullanılması, enerjileri en yüksek düzeyde tedarik etmede başarılı olur.

Ve sırf bu değil midir, Grek ve Roma çağını tasavvur ederken bizi böylesine tarif edilemez biçimde büyüleyen ve daha genelde, uzak bir çağı tasavvur ederken bizi cezbeden?⁵⁸ Bu demek değil midir ki, bu insanlar, alinyazılarına karşı koymak için daha sıkı bir mücadele vermişler ve o daha büyük ve daha özgün enerji ve bireysellik, sürekli olarak bir diğerininkiy-le çarpışmış ve harika yeni hayat formları yaratmıştır? Daha sonraki her çağ, takip ettiği bir öncekinden, çeşitlilik bakımından, zorunlu olarak daha aşağıdadır –ve şimdilerde bu azalış ne kadar da hızlı ilerliyor olsa gerektir: doğadaki çeşitlilik açısından– muazzam ormanlar temizlenmektedir, bataklıklar kurutulmuştur, vesaire ve birbirleriyle haberleşme ve bir araya

58 Humboldt'un Helenciligi ve Rousseaucu primitivizmi ile kültürel ilerleme kavramına ilişkin düşünceleri arasındaki gerilim, bu ve bundan önceki paragrafların tonlamasında son derecede belirgindir.

toplanmadaki her artış sayesinde, insan hayatındaki değişiklik bakımından.* Bu, yeni, yaygın olmayan ve olağanüstü fikirlerin bu kadar çok seyrek olmasının da başlıca sebeplerinden biridir, öyle ki, dehşet veya hayret neredeyse bir yüz karasıdır, buna karşılık yeninin, şimdide dek bilinmeyen çarenin ve ayrıca anî, önceden tasarlanmamış ve âcil kararların keşfedilmesi çok daha az gerekmektedir. Zira, kısmen, dışsal şartların baskısı daha azdır, buna karşılık, insana karşı çıkması için daha fazla araç sağlanmıştı; kısmen, doğanın âcil kullanım için bütün benzerlerine verdiği basit güçlerden dolayı, bu direnç artık mümkün değildir. Yine kısmen, daha yüksek düzeyde ve daha fazla bilginin tedbirleri daha az zorunlu hâle getirmesi ve öğrenmenin çok fazla artması da, öğrenme için gerekli olan enerjiyi köreltmektedir. Öte yandan, fiziksel çeşitliliğin azalmış olmasının, sonsuz denecek kadar daha zengin ve daha tatmin edici zihinsel ve ahlâkî çeşitlilik sayesinde başarılmış olduğu ve bizim daha üstün geliştiriciliğimizin, daha ince ayırmalar ve derecelendirmeleri fark edebildiği ve işlenmiş, hassas karakterimizin, antiklerinki kadar güçlü bir şekilde gelişmemiş olsa bile bunları hayatın pratiğine aktarabileceği reddedilemez – antik çağın bilgelerinin dikkatinden kaçmış veya en azından, sadece onlar tarafından fark edilebilecek olan ayırmalar ve derecelendirmeler. Bir bütün olarak insan ırkına olan şeyin aynısı bireye olmuştur: Başka özellikler yavaş yavaş gözden kaybolmuş, yalnızca daha ince olanlar kalmıştır. Ve kuşaktan kuşağa bu enerji kaybını göz önünde bulundurarak, eğer bütün türler insan gibi olsaydı, bunu kutlu bir ilâhî takdir olarak görebilirdik; ya da bir çağın canlı etkisi, kitapları ve buluşlarıyla birlikte onu izleyen bir diğerine iletilebilirdi. Fakat bu, gerçek olmaktan çok uzaktır. Geliştiriciliğimizin, kendin-